

Lidice 1942

Ukradnuté detstvo

MOTÝL

Joan
M. Wolf

Ukradnuté detstvo

Lidice 1942

Ukradnuté detstvo

Joan
M. Wolf

VYDAVATEĽSTVO MOTÝĽ

SOMEONE NAMED EVA

Copyright © 2007 Joan M. Wolf

Published by special arrangement with Clarion Books, an imprint of
Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company.

All rights reserved.

Translation © Veronika Lašová 2020

Cover design © Motýľ design 2020

Cover photo © Magdalena Russocka/Arcangel, Nella/Shutterstock

Slovak edition © Vydavateľstvo Motýľ 2020

ISBN: 978-80-8164-214-2

*Venujem deťom Lidíc, vtedajším aj terajším,
a Pat, ktorá vstúpila do temnoty,
aby našla svetlo.*

Jeden

Máj 1942: Lidice, Protektorát Čechy a Morava

Na jar roku 1942, koncom ktorej vtrhli do našej dediny vojaci, sme, ako obyčajne, trávili s najlepšou kamarátkou Terkou každý deň spolu. Tento máj sa vyznačoval teplom typickým pre koniec jari, keď ešte nie je príliš horúco ani nepríjemne dusno. Tešili sme sa na naše narodeniny, ktoré sme oslavovali mesiac po sebe. Obidve sme mali dovŕšiť jedenásť rokov, a nejeden večer sme preto s pohľadom upretým na hviezdy plánovali svoje oslavy.

Na nočnú oblohu by som sa vydržala dívať donekonečna. Bavilo ma hľadať skryté obrazce súhvezdí a pozorovať hviezdy, ktoré sa jagali ako diamanty. Otec vravieval, že už ako bábätko som dvíhala pästičky k nebu, akoby som si chcela niekoľko hviezdičiek uchmatnúť iba pre seba. Terku hviezdy nefascinovali tak veľmi ako mňa, no keďže sme boli najlepšie kamarátky, zvyčajne sa ku mne pridala a sledovali sme ich bok po boku.

Raz večer, asi týždeň pred mojimi narodeninami, sme ležali vonku na tráve, keď po oblohe preletel dlhý pás svetla.

„Milka, pozri sa!“ Tereza sa oprela o laket’ a nadšene do mňa štuchla. „Padá hviezda!“ To mohlo znamenať iba jedno: čoskoro sa stane niečo úchvatné a jedinečné.

„Mali by sme si niečo zaželať,“ podotkla som, potom som zatvorila oči a zamyslela sa nad svojím priáním. V duchu sa mi hneď vybavila narodeninová oslava.

„Ja viem, prečo padá. Presne viem, čo sa onedlho stane!“ veľavýznamne poznamenala Terka, akoby mi čítala myšlienky. To bola celá ona – nemusela som jej hovoriť, na čo myslím, vždy to akosi vycítila.

Keď som sa na ňu pozrela, tajnostkársky sa uškrnula. „Týka sa to mojich narodenín?“ vyzvedala som.

Pery roztiahla do širokého úsmevu, s chichotom odvrátila hlavu a pritiahla si kolená k hrudi.

„Týka, však?“ Chytila som ju za plece. „Stavím sa, že vieš, čo dostanem! Je to ozajstný darček? Prosím, Teri, musíš mi to povedať!“

„Sľúbila som, že nič neprezradím.“ Jej chichot prešiel do srdečného smiechu, hlasného, ale zároveň melodického. Úplne som ho zbožňovala.

Počítala som s tým, že na narodeniny nedostanem nič, hoci v kútiku duše som dúfala v opak. Napadlo mi, že babička mi možno upletie šál alebo palčiaky z uštrenej priadze, ale o kúpenom darčeku som mohla iba snívať. Odkedy nacistické vojská pred troma rokmi obsadili české územie, žili sme v biede.

„Už ma toľko nenaťahuj! Mama hovorila, že nemá ani cukor do torty. Odkiaľ by vzala darček?“

„Počkaj na oslavu. Všetko sa dozvieš v pravý čas.“ Neviditeľným kľúčom si zamkla ústa a viac sa k tomu nevracala.

Bolo už tradíciou, že sme sa s Terkinou rodinou stretli vždy v máji, aby sme oslávili moje narodeniny, a potom v júni, aby sme oslávili Terezine. A napriek tomu, že zúrila vojna a potraviny sme dostávali na prídel, ani tento rok sme nemienili urobiť výnimku. Tak sme sa v jedno slnečné nedeľné popoludnie uprostred mája zišli v našej záhrade. Pozvala som aj kamarátky zo školy Želku a Hanu, no okrem nich ma mama prinútila zavolať aj Ružu. Podobne ako Želka a Hana, aj Ruža bola moja spolužiačka, ale nekamarátili sme sa. Mala zlú, nepriateľskú povahu a občas sa dokonca správala tak protivne, že sa jej báli aj chlapci.

„Mami, prosím, len to nie!“ žobronila som, keď neobľomne trvala na tom, aby som ju pozvala.

„Ak chceš zavolať ostatné kamarátky, musíš aj Ružu. Odkedy jej zomrela mama, má to veľmi ťažké.“

„Pokazí mi narodeniny!“ postáždžovala som sa. Mama sa však bez slova otočila, čím mi dala najavo, že o tom nebude diskutovať.

Kým sme všetci na oslave sedeli za stolom, rozprávali sa a vychutnávali si krásny deň, Ruža osamelo postávala bokom. Obliekla si šaty, z ktorých už takmer vyrástla, a do očí jej padali neposlušné pramienky svetlých vlasov, ktoré sa jej uvoľnili zo sponky. Tvárila sa znudene, akoby sa už nevedela dočkať, kedy ju konečne pustíme domov. Občas som sa tak cítila na hodinách v škole, ale na oslave nikdy. Ruža síce rada chodila do školy a dobre sa učila, no učitelia si ju nikdy neoblúbili. Aj im zrejme prekážalo, že v každom hľadala chyby.

„Všetko najlepšie, Milka!“ zapriala mi mama a ocko mi na kolená položil veľkú zabalenú škatuľu.

„Och, otecko, to je darček?“ Pozrela som sa na Terezu a ona sprisahanecky žmurkla. Hneď za ňou stála babička a na rukách niesla moju ročnú sestru Anežku, ktorá spokojne mrnkala a cmúľala si prsty.

Terka s dvoma staršími bratmi ku mne zvedavo pristúpili. Nedočkavo som sa pustila do rozbaľovania, ale vtom ma niekto chytil za ruku, aby ma zadržal.

„Jaro!“ zamračila som sa. Môj pätnásťročný brat ma ustavične provokoval. „Prestaň!“

Keď som sa mu však pozrela do očí, sálala z nich neha. „Najskôr skús hádať, čo to je,“ navrhol. „Robí sa to pre šťastie.“ Usmiala som sa. Na chvíľu som sa opäť cítila ako dievčatko, ktoré kedysi láskyplne hojdal na hojdačke a nesnažil sa mu všemožne strpčiť život.

Zatvorila som oči. „Podľa mňa je to bábika,“ podpichla som ho. „Ako tá, s ktorou som donedávna každý večer zaspávala.“ Vymyslela som jej originálne meno – Pani Bábika – a ešte stále sedela na polici v mojej izbe, hoci už bola otrhaná a zničená. Jaro ma často strašil, že keď raz nebudem dávať pozor, vyhodí ju do koša.

Vybuchol do smiechu. Aj Hana so Želkou sa rozosmiali a dokonca som si všimla, že Ružinou tvárou preletel úsmev, keď nás pozorovala z diaľky.

Baliaci papier som konečne roztrhala, zdvihla som veko škatule a len čo som zbadala, čo som v skutočnosti dostala, od úžasu som otvorila ústa.

„Páči sa ti, Milka?“ opýtal sa ocko.

„Otecko...“ hlesla som.

V škatuli ležal teleskop. Podľa preliachiny na boku som

usúdila, že je z bazára, no napriek tomu som nikdy v živote nič krajšie nevidela.

„Viem, že rada pozoruješ hviezdy. Napadlo mi, že ako jedenásťročná sa už zvládneš postarať o vlastný teleskop.“

„Otecko!“ zopakovala som. Škatuľu som odsunula a hodila som sa mu okolo krku.

„Som rád, že sa ti páči. Veľmi,“ zašepkal a potľapkal ma po pleci.

„Aj ja som ti niečo priniesla.“ Terka z vrecka na šatách vytiahla valcovitý balíček. „Pre teba. Všetko najlepšie k narodeninám.“

„To si predsa nemala!“ zvolala som. Mama hosťom jasne povedala, že dary prijmem iba od príbuzných.

Tereza sa letmo pozrela na mamu a potom naspäť na mňa. „Veď sme ako sestry,“ prehodila.

„Ďakujem,“ odvetila som, balíček som rozbalila a rozvinula ho. Bol to ručne vyrobený filmový plagát. Do stredu výkresu Terka nalepila fotografiu svojej obľúbenej filmovej hviezdy a okolo nej nakreslila množstvo ozdôb, aké bývajú na veľkých plagátoch zavesených v kine. Vedela som, že tú fotku si váži zo všetkých najviac. Dala mi naozaj vzácny darček.

„Výrobila som ho sama,“ zapýrila sa.

„Je dokonalý,“ pochválila som ju a tuho som ju objala.

„Poďte na dezert!“ zvolala mama a zdvihla plech s mojim obľúbeným čučoriedkovým koláčom.

„Odkiaľ si vzala cukor?“ zaujímala som sa.

„Terezkina mama sa so mnou podelila o prídel,“ vysvetlila.

Užasnuto som sa pozrela na Terkinu mamu, ktorá sa na mňa usmiala, poďakovala som sa jej a potom som pohľadom

preletela po záhrade. Každý z hostí svojou troškou prispel k tomu, aby som prežila jedinečný deň. „Všetkým vám ďakujem!“

Do stredu koláča mama zapichla použitú sviečku z oslavy Anežkiných prvých narodenín, takže vyzeral ako ozajstná narodeninová torta. Keď sviečku zapálila, niečo som si zaželala, potom som ju sfúkla a sledovala som, ako sa mama púšťa do krájania.

Zahryzla som sa do koláča a vychutnávala si kyslastú chuť čučoriedok v sladkom ceste. Kým sme jedli, dospeli sa zhŕkli do skupinky a po chvíli sa téma ich rozhovoru, ako obyčajne, zvrtila k Hitlerovi.

„Výborný koláč,“ pochválil ocko mamu, potom sa otočil k Terkinej mame a povedal: „Bolo od teba veľkorysé, že si sa s nami podelila o cukor.“

„To nestojí za reč,“ odvetila. „Kým je pri moci Hitler so svojou nacistickou bandou, musíme si pomáhať, ako sa len dá.“

„Hitler...“ zavrčala babička a odpľula si na zem ako vždy, keď vyslovila jeho meno. „Je to zloduch a tyran!“

„Mama.“ Otec jej položil ruku na plece. „Čoskoro sa situácia určite zlepší. Nerozčuľuj sa.“

„Čo keby sme sa najedli pod stromom?“ obrátila som sa ku kamarátkam. Mrzelo ma, že sa babička hnevá. Navyše som nechcela, aby mi reči o vojne skazili radosť z dnešného dňa.

Sadli sme si na trávnu pod košatý strom, ktorý nám rástol v záhrade. Prisadla si k nám dokonca aj Ruža. Dala som kolovať Terkin plagát, aby si ho spolužiačky obzreli.

„Raz by som chcela byť herečkou,“ zasnívala sa Hana.

„Nie si dost' pekná,“ odsekla Ruža úsečne.

„To si nemusela!“ zahriakla ju Želka.

„Veď je to pravda,“ pokračovala pokojne Ruža. „Okrem toho musia herečky vedieť čítať a mať dobrú pamäť na repliky.“

Hane od hanby očervenela tvár. Nebolo tajomstvom, že sa dlho natrápila, kým sa naučila aspoň ako-tak rozlišovať písmená.

Želka sa nedala vyviesť z rovnováhy a pohotovo zmenila tému. „Mila, máš vo vlasoch pekné kvety.“

Ruža otrávene zagúľala očami, ale nič nepovedala.

„Ďakujem.“ Prstami som pohladila drobné poľné kvety vo vrkočoch. „Zaplietli mi ich mama s babičkou.“

Terka sa túžobne zahľadela na moje rovné svetlé vlasy. Odjakživa mi ich závidela. Ona mala tmavohnedú nepoddajnú kučeravú hrivu. Na výzore si dávala záležať a nevedela sa dočkať, kedy bude dosť stará, aby sa konečne mohla líčiť. Na rozdiel od nej mňa nikdy nebavilo obliekať sa do krásnych šiat alebo si vlasy vyčesávať do zložitých účesov, a keď sa mama s babičkou rozhodli, že mi ich na dnešnú oslavu zapletú do elegantného vrkoča, hlasno som protestovala.

Vtom náš rozhovor prerušila mama. „Ruža, prišiel po teba brat.“

Zdvihla som hlavu. Na okraji záhrady skutočne stál jej starší brat Karel. Vyzeral akýsi nesvoj. Ruky mal hlboko vo vreckách a nervózne prestupoval z nohy na nohu.

„Neponáhľate sa, či áno?“ opýtala sa ho mama, keď mu podala kúsok koláča.

„Ďakujem,“ zamrmal. Koláč do seba priam nahádzal a nevšimol si Jara, Terkiných bratov a prekvapivo ani vlastnú sestru. Dokonca sa mi zdalo, že Ruža sa v jeho spoločnosti cíti ešte neprijemnejšie. Mlčky jedla dezert.

„Ruža, tak už pod!“ zvolal Karel príkro, len čo dojedol.

Okamžite vstala a obaja sa bez rozlúčky pobrali na odchod. Hoci som nahlas nič nepovedala, v duchu som sa potešila, že u nás nezostane do konca oslavy. Stačilo, že urazila Hanu. Ktovie, čo by ešte ofrflala, keby sa zdržala dlhšie.

Po koláči sme sa všetci, deti aj dospelí, rozdelili do dvoch tímov, aby sme sa už tradične preťahovali lanom. Vedela som, že ďalšiu hru si ako oslávenkyňa budem môcť vybrať.

„Naháňačka!“ zvolala som, keď nastal čas na druhú hru. „Vyberám si naháňačku!“

„No jasné, že ma to neprekvapuje,“ doberala si ma Te-reza. Bola som najrýchlejšia bežkyňa z triedy a rýchlostné hry som milovala.

Po niekoľkých kolách sa dospelí unavili a odišli do domu, ale nás dievčatá naďalej naháňali starší chlapi. Pobehovali sme po záhrade, chichotali sa a smiali. Onedlho však únava doľahla aj na nás a mama napokon zahlásila, že nastal čas oslavu ukončiť. Najskôr sa s nami rozlúčili Želka s Hanou a krátko po nich odišla Terka s celou rodinou. Pomohla som mamke zaniest' do kuchyne špinavé riady a chcela som ich aj umyť, ale poslala ma preč – vraj sa tým v deň svojich narodenín nemám zaťažovať.

Keď sa už slnko chýlilo k obzoru, s babičkou sme sa posadili na schody pred domom. Rozpustila som si vlasy, takže mi voľne splývali na plecيا, a babička, ktorá sedela o jeden schod vyššie, ma začala česať. Zbožňovala som jej nežný dotyk a upokojujúce rytmické pohyby kefy.

Na oblohe sa postupne zjavili hviezdy. Zdvihla som hlavu a zahládela sa na ne. Len čo si to babička všimla, preho-

dila: „S ockom by ste mali vyskúšať narodeninový darček a obzrieť si hviezdy zblízka.“

„Dobrý nápad,“ súhlasila som. Videla som, že bude jasná noc, ideálna na pozorovanie hviezd s teleskopom či bez neho. Práve starká ma naučila všetko o hviezdach a súhvezdiach, rozprávala mi o nich všelijaké príbehy. Na vesmír bola priam odborníčka a celé Lidice ju poznali ako vynikajúcu rozprávačku. Často sme dlho do noci vysedávali na verande a dívali sa na oblohu. Dúfala som, že jedného dňa budem ako ona. Páčilo sa mi už len to, že sme sa volali rovnako: meno Milada mi vybrali po nej a ju tak zasa nazvali po jej mame.

„Pozri, babička, Malý voz,“ ukazovák som namierila na jagavé súhvezdie nad nami.

„Máš pravdu,“ prikývla. „A pamätáš si, ako sa volá hviezda na jeho konci?“

Prstom som obkreslila tvar Malého voza, kým som sa nedostala k najjasnejšej hviezde na samom konci jeho oja. „Isteže si pamätám! Volá sa Polárka,“ odvetila som. Už veľakrát sme sa o nej zhovárali.

„Správne,“ prikývla znovu. „Hovorí sa jej aj Severka, lebo vždy ukazuje na sever.“

Babička ma naučila, že táto hviezda je výnimočná aj preto, lebo ju vidno v každom ročnom období. Spočiatku som tomu nechcela veriť. Vedela som, že súhvezdia sa po oblohe pohybujú a niektoré na niekoľko mesiacov dokonca dočasne zmiznú. Babička mi však celý jeden rok Polárku trpezlivo ukazovala a napokon som musela uznať, že hovorí pravdu.

„Kedysi sa podľa nej námorníci orientovali na mori. Pomáhala im nájsť cestu domov, keď sa vracali z ďalekých ciest,“ povedala.

Spomenula som si na príbehy o námorníkoch a hviezdach, ktoré som od nej už počula.

Vzápätí odložila kefu a vzala mi tvár do dlaní, aby som sa jej pozrela do očí. „Miladka, toto si dobre zapamätaj: nech budeš kdekoľvek, ak uvidíš Severku, poľahky nájdeš správny smer. Aj keby si sa stratila. Vždy bude jasne žiariť na oblohe a privedie ťa domov.“

„Áno, babička,“ prikývla som. „Viem.“

Niekoľko sekúnd si ma vážne premeriavala, potom znova schytila kefu a začala mi ňou prechádzať po vlasoch. Potichu si pohmkávala nejakú melódiu. Pritúlila som sa bližšie k nej a premýšľala som nad Polárkou a súhvezdiami. Dlho sme mlčky sedeli bok po boku, zatiaľ čo sa svet okolo nás ponáral do čoraz väčšej tmy.

*

Len čo sa celkom zotmel, s ockom sme sa pobrali vyskúšať nový teleskop. Vyšli sme na kopec, z ktorého sme zvyčajne pozorovali hviezdy. Ešte stále bolo jasno.

Kým mi ukazoval, čo všetko si musím nastaviť, chvela som sa od nedočkavosti. O teleskope som snívala už ako päťročná a nemohla som uveriť, že som ho konečne dostala.

Najskôr som si nočnú oblohu pozorne prezrela voľným okom, až potom som sa na ňu zadívala cez okulár. Keď som videla, ako sa hviezdy a planéty odrazu zväčšili, užasnuto som zalapala po dychu.

„Chceš sa pozrieť?“ opýtala som sa ocka, ktorý sedel na trávniku vedľa mňa.

„Nie, nie. Len sa pozeraj. Ja som rád, že sedím. Zajtra ma na poli čaká dlhý deň.“

Otec celý život tvrdo drel na poliach. Na svoju prácu bol však pyšný a s hrdosťou spomínal na to, že aj jeho otec a starý otec boli roľníkmi. Často mi opakoval, že človek musí byť hrdý na povolanie, ktoré si vyberie.

Vyhľadala som Polárku a zamyslela sa nad tým, čo mi povedala babička. S ockom sme chvíľu mlčky sedeli vedľa seba, ale nakoniec som sa mu odhodlala položiť otázku, ktorá mi už niekoľko hodín vftala v hlave.

„Ocko?“ začala som.

„Prosím?“ otočil sa ku mne.

„Kedy od nás odíde Hitlerova nacistická banda?“ Na nemecké vojská som myslela odvtedy, čo som zachytila rozhovor dospelých na oslave.

„Ach, Milka. S tým si nelám hlavu. Najmä nie na narodeniny.“

„Ale sú tu už tri roky a Terkina mama raz povedala, že podľa nej sa prezident Beneš už nikdy nevráti.“

Keď Nemci vtrhli do našej krajiny, mala som osem. Týždeň po začiatku okupácie sme v Prahe navštívili maminu sesternicu a videla som slávnostnú prehliadku, ktorú nacisti pripravili na Hitlerovu počesť. Vojaci vo vysokých čiernych čižmách a s čiernymi hákovými krížmi na uniformách neľútostne pochodovali po meste. Prehliadky sme sa museli povinne zúčastniť a všetkých nás prinútili zdvihnúť pravú ruku a zvolať: „Heil Hitler!“

Neskôr vláda prijala zákon, ktorý židovským obyvateľom prikazoval nosiť šesťcípú žltú hviezdu na oblečení. Bola som rada, že nikto z mojich známych nemá židovský pôvod a že ani mňa nikto neoznačí týmto symbolom. Za každým, keď som si spomenula na slávnostnú prehliadku, mi naskočili zimomriavky.

„Všetko dobre dopadne,“ uistoval ma otec. „Dôležité je, aby sme držali spolu ako jedna rodina a jedna dedina.“ Postrapatil mi vlasy. „Sľubujem.“

Prikývla som a obrátila pozornosť naspäť na oblohu. Ockove slová ma upokojili. Vedela som, že by nepovedal niečo, čomu by sám neveril. Všetko dobre dopadne. Sľúbil mi to.

Dva

Jún 1942: Lidice, Protektorát Čechy a Morava

O niekoľko týždňov nám s Terkou rodičia dovolili zostať vonku dlhšie ako zvyčajne. Pozerali sme na hviezdy a plánovali jej narodeninovú oslavu.

Noc bola teplá a jasná a zdalo sa nám, že na oblohe vidíme hádam všetky hviezdy, ktoré existujú.

Naučila som Terezku ovládať teleskop, a keď sme sa na nebo dosýtosti vynadávali, ľahli sme si na trávnu a len tak sa rozprávali.

„Jasné, že aj ja chcem dezert,“ povzdychla si, keď prišla reč na občerstvenie. „Najviac by ma potešila torta – taká ozajstná s cukrovou polevou. Neviem, či mi ju mamka upečie, lebo cukru je málo, ale...“ Vzápätí sa zarazila, lebo sa pri nás nečakane objavil Jaro.

„Prepáč, nechcel som ti prekaziť snívanie o torte,“ ospravedlnil sa s úsmevom. „Iba som sa prišiel nadýchať čerstvého nočného vzduchu.“

„Jaro, choď preč! Bavíme sa o Terkiných narodeninách.“